

Məmməd Arazın sufi həqiqətinə çatmış "Dünya"sı...

Turqut Ozalın 80-ci illərdə səsləndirdiyi bir fikrə rast gəlirəm.

"Şəriətdə bu sənindir, bu mənim, təriqətdə bu həm sənindi, həm də mənim. Həqiqətdə isə bu nə sənindi, nə də mənim".

Bu ifadələr hər şeydən əvvəl təsəvvüf (sufilik) inanişi içində keçərlilən bir ölçüdür.

Sonra bu fikir haqqında Mehmet Demirçidən bir yazı oxuyuram.

O deyir ki, **şəriət** deyincə dindəki zahirli hökmlər, hüquqi qanunlar, insanın bədənini və dünyasını ilə bağlı xüsusiyyətlər ağıla gəlir.

Təriqət "gediləcək yol, üsul, hal və gediş" mənasına gəlir. Təsəvvüf termini olaraq təriqət Allaha çatmaq istəyənlərə məxsus adət, hal və davranış deməkdir. Təsəvvüfdə təriqət insanların mənəvi qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək üçün qurulmuş dini-mənəvi yola deyilir.

Həqiqət təsəvvüfdə "zahirin arxasındakı örtülü və gizli mənə, dini həyatı ən yüksək səviyyədə yaşayaraq ilahi sirlərə çatmaq" kimi mənaları ifadə edir. Bu isə dini hökmlərin məqsəd və hikmətinə uyğun bir şəkildə şərh olunması, əksiksiz tətbiq olunması və yaşanması deməkdir.

Dində mülkiyyət haqqı var. Eyni zamanda hüquq deməkdir **şəriət**. Şəriət ölçülərinə görə hər kəsin malı özünə aiddir. Ondən istədiyi kimi istifadə edə bilər. Sənin malın sənininki, mənim malımsa mənimkidir.

Təsəvvüf bir mənəvi olğunlaşmaq yoludur. Təriqət bunun qurulmuş şəkildir. Bu yola girən hər kəs paxılıqdan, xəsislikdən can qurtarıb cəmərd olmağa çalışır. Nəticədə şəxsi malından lazım olduğu qədər ehtiyacı olanlara paylamalıdır. Buna görə də sənin malın həm sənindir, həm də mənim.

Təsəvvüf yolunda olan birisi nəfəsini o qədər tərbiyə edir ki, elə bir nöqtəyə gələr ki, kainatda gerçək varlığını Allah olduğunu, dolayısı ilə hər şeyin sahibinin Allahın olduğunu dərk edir. Anlayır ki, biz bir əmanət sahibləriyik. Əşya, malmülk, dünya varlığı həqiqətdə heç birimizə aid deyil. Hər şey Onundur.

Bura qədəri yaqın ki sizə də aydın oldu. Dünya malı ilə bağlı bir çox buna oxşar fikirlər var. Məsələn, "Sultan Süleymana qalmayan dünya, sənə də qalmaz" kimi.

Bütün bunlar sizə bir mahnını, bir şeiri xatırlatmadımı?

"Dünya sənin, dünya mənim, dünya heç kimin" ...

Gəlin bu misranının mənasını açaq.

Demək, nəymiş? Dünya həm sənindi, həm mənimdi, həm də heç kimin. Bir misrada şəriət + təriqət + həqiqət!

Bəs, şeirin bütöv halı?

Başlayaq birinci bənddən...

*Bir taleyin oyununda cütlanmış zərik,
Yüz il qoşa atılsaq da qoşa düşmərik.
Bir zərrənin işığına milyonlar şərik,
Dünya sənin,
Dünya mənim,
Dünya heç kimin...*

Allah təkdir, hər şeyi cüt yaradıb. Gecəni gündüzə, qarını ağa, qadını kişiyyə, həyatı ölümə, xeyiri şərə yol-

daş bilib. Və Allah özü elə bir zərredir ki, milyonlar onun işığına şərikdir. İnsanlar yalnız onun işığına bənd olub həyat tapa bilər. Əsl Günəş Allahın özüdür. O, bizi qoşalaşdırıb atıb Yer adlı nərdtaxtanın üzərinə. Bəs bu oyunun nəticəsi necə olacaq?

Bir başqa şeirində Məmməd Araz cavabı özü verir:

*Bu oyunda kim uduzdu, kim uddu,
Peşimanı kim olacaq, nə bilim?*

Şeirin birinci bəndində yaradılış,

Yaradan və onun axırı açılır...

*Çevrəsindən çıxsa əgər sevda fırfıran,
Bir ümidin ətəyindən tutub da fırlan,
Eşidərsən: pıçıldayır yıxılan, duran,
Dünya sənin,
Dünya mənim,
Dünya heç kimin...*

Sevda nədir? Şeirinin məntiqilə sevda dünyadır. Bəs bu sevda kimdir, kimin üçün fırlanır? Yadıınıza düşürmü Yusiflə Züleyxanın sevdası? Yusifin eşqindən dəliyə dönmən iki adam. Biri atası Yaqub peyğəmbər... Yusifə görə o biri oğullarını bağışlamayan, illərlə Yusifin yolunu gözləyən, ağlamaqdan gözlərinin qarasını itirmiş ata. Onunla bərabər, 30 ildən çox göz yaş tökən, gözləri kor olan, gözəlliyini itirən Züleyxa... Və bir gün Yusif Allahın icazəsilə Züleyxanın fərqi varar. Onu sarayına gətirir. Gözlərini açar. Gözəlliyini geri qaytarar. Və bundan sonra Züleyxa günlərlə Yusifi unudar, Allaha ibadət edir. Ondən "Yusifin eşqindən çöllərə düşən Züleyxa indi niyə Yusifi görmür?" deyə soruşanda cavab verər ki, "Mən illərdir bütün qəlbimi Allahın vəlisi olan Yusifə bağlamışdım, amma indi başa düşürəm ki, dünyada sevlənməyə layiq olan ondan da böyük bir qüvvə var - o, Allahdır. O Allah ki, Yusifi yaradan odur".

Bir yanda isə Yaqub peyğəmbər...

Allahın xəbərçisi gözlərinə görünər. Və deyər ki, Yusifi kim yaratdı? Yaqub deyər - Allah! Bəs o zaman niyə Yusifə olan eşqini Allaha olan eşqindən uca tutursan?

İbrahim peyğəmbər oğlu İsmayıldən keçib onu Allaha qurban verdi. Məhz onun oğlundan imtinası yeni-

dən onu oğluna qovuşdurdu. İndi sən də oğlundan imtina etməlisən Allah üçün. Beləcə Yaqub peyğəmbər Yusifi Allaha qurban edir. Və sonrası... Yaqub peyğəmbər oğluna qovuşar. Yeni sevda fırfıran o vaxt çevrəsindən çıxar ki, Allah eşqi sənin qəlbində o biri eşqlərdən cılız qalar. Və o an sən bir ümidin ətəyindən yapışmalısən. O ümid də elə Allahın özüdür. Və eşidərsən: pıçıldayır yıxılan, duran. Dünya sənin, dünya mənim, dünya heç kimin...

*Bu get-gəllər bazarına dəvədi dünya,
Bu ömür-gün naxışına həvədi dünya.
Əbədiyə qəh-qəh çəkər əbədi dünya,
Dünya sənin,
Dünya mənim,
Dünya heç kimin...*

Və elə həmin dünya özü dəvə kimidir. Dözümlüdür. İnsanları susuz aparıb, susuz gətirər. O dəvə ki, bunca illər ərzində nələrə şahidlik etmiş. Nə sultanlar taxtından enmiş, nə padşahlar ölmüş və bu dünyadan əliboş getmiş. O, dünya malına aludə olan fironlara, dünya malını əbədi sayanlara qəh-qəh çəkmiş və əbədi yoluna davam etmiş...

Necə ki, sufilik - islamın canından qorxunu, hərfi, ehkamı dartıb çıxarır, yerini onun susuzluq çəkdiyi sevgi, həqiqət və vəhdətlə doldurur. Necə ki, sufilik "Mən öz mövcudluğumu dayandırmış, Allaha qərq olmuş, Onunla vəhdətə gəlmişəm!" - deyərək yerüzü məhəbbətinin yönünü yalnız Xaliqə tuşlayır, Məmməd Araz da bu şeirlə bu dünyanın ancaq özünün əbədi olduğunu, qalan hər şeyin faniyini, ötərliliyini bir daha göstərir.

Ayaq saxla, dövrənə bax öteri belə,

*Min illərdir Araz belə, Həkəri belə.
Aşaqların, səhərlərin təkəri belə,
Dünya sənin,
Dünya mənim,
Dünya heç kimin...*

Ayaq saxlayıb öz ətrafına göz gəzdirsən görərsən ki, Araz da, Həkəri də elə hey gah axır, gah qurur. Aşaqlar səhərləri, səhərlər aşağıya yola salır. Və bunların hamısı insanın iradəsindən kənardadır və onu idarə etmək mümkün deyil.

*Gülünclərə gülünc gələn bu ada güldüm,
Yüyanına hər əl yetən bu ata güldüm,
Mən özümmlə oynadığım şahmata güldüm...
Dünya sənin,
Dünya mənim,
Dünya heç kimin...*

Muradına çatmaq üçün mindiyi, amma çata bilmədiyi ata da, neçə-neçə şahları mat etdiyi Allahın dünyada adlı şahmat taxtasına da Məmməd Araz gülməklə heyret edirmiş.

Baxmayaraq ki, bu şeir 1976-cı ildə yazılıb və bundan sonra o, dünya haqqında başqa şeirlər də yazıb və mənə elə gəlir ki, bu şeir Məmməd Arazın dünya ilə bağlı başqa şeirlərdən ən üstədə durur.

Hər bir halda, şairin özü demiş:

Dünya gözəl, dünya gözəl dünyadı...